

З ІСТОРІЇ ПРОСТИТУЦІЇ В ЧЕРНІГОВІ (СЕРЕДИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті мова йде про історію проституції в Чернігові середини ХІХ – початку ХІХ ст. Розглядаються питання становлення, функціонування будинків розпусти в Чернігові в означений час.

Ключові слова: проституція, розпушта, будинки терпимості, бордель, реєстрація, Чернігів.

Часи змінюються, але проблема проституції залишається досить гострою. Що стосується легальних її форм, то широкого поширення вона набуває у Стародавній Греції і Стародавньому Римі. Першим організатором публічного комерційного сексу вважається афінський архонт Солон (близько 630 – 560 рр. до н. е.), який заснував кілька державних борделів і придбав для них рабинець, публічно виставлених напоказ¹.

Значних розмірів досягла проституція і у період Середньовіччя. Причому, в деяких місцях вона набула характеру цехового ремесла. Середньовічний бордель, як правило, розташовувався в державному будинку і перебував під заступництвом міської влади². Тим часом середньовічний режим терпимості по відношенню до сексу за оплату зустріч суворий осуд з боку реформації. У 1560 р. у Парижі був здійснений хрестовий похід проти проституції: поліція руйнувала будинки розпусти, конфісковувала їхнє майно, виганяла повій з міста, карала їх, таврувала³.

Однак, незважаючи на осуд і переслідування проституції в період Реформації, заборонні тенденції у законодавстві західноєвропейських держав ХVІІ – ХVІІІ ст., каральні заходи відносно повій у різний час, а також поширення венеричних захворювань, кількість жінок, які торгують власним тілом, не зменшується. Чим більше було спроб покінчити з розпуствою, тим більше з'являлося таємних повій.

У зв'язку з тим, що викоринити проституцію не вдалося, держава і церква поступово перейшли до її регламентації, і до кінця середньовіччя в більшості європейських міст вона була легалізована. Продаж сексуальних послуг став допустимою поступкою з боку держави і суспільства за умови підпорядкування повій і власниць будинків розпусти лікарсько-поліцейському нагляду.

Вивчення історичних аспектів розвитку проституції в Європі дає можливість провести порівняльний аналіз з ситуацією, яка склалася в Російській імперії. До теперішнього часу більшість дослідників, які вивчають генезис цього явища в Російській імперії, так і не дали однозначної відповіді, коли воно з'явилося. Відомі до-революційні дослідники М. Кузнецов та І. Приклонський висловили точку зору, що як ремесло проституція стала розглядатися тільки за часів правління Петра І разом із початком торгових відносин з західноєвропейськими країнами⁴. Саме в цей період, незважаючи на каральні розпорядження, торгівля власним тілом прийняла масовий характер, що, як видається, було викликано низкою причин.

По-перше, створенням великої регулярної армії і флоту на основі рекрутських на-

1 Блох І. История проституции / Составление А. Обергынского. Ростов-на-Дону: Ред. Журн. «Дон». МАПРЕКОН. 1991. С.105.

2 Блашко А. Гигиена проституции и венерических болезней. М.: Тип. И. Сытина. 1909. С.13.

3 Шашков С. Исторические судьбы женщины, детоубийство и проституция. СПб.: Тип. Н. Шигина. 1871. С.553.

4 Кузнецов М. Проституция и сифилис в России. Историко-статистические исследования. СПб.: Типография В. Балашова. 1871. С.42.

борів і введенням обов'язкової служби для дворянства. У результаті велика кількість молодих здорових чоловіків тривалий час не мала можливості створити сім'ї і вести нормальне статеве життя, що і породжувало інтерес до продажних жінок.

По-друге, посиленням в епоху петровських перетворень західноєвропейського впливу і змінами демографічної ситуації, пов'язаними з міграцією населення країн Західної Європи, в тому числі і жінок, які займались проституцією.

По-третє, масовою секуляризацією суспільної свідомості, що характеризувалась толерантним ставленням до питань позашлюбних зв'язків.

Секуляризація суспільної свідомості, яка розпочалася ще в першій чверті XVIII ст., остаточно закріпилась у Катерининську епоху, супроводжуючись падінням моралі, зняттям жорстких релігійних заборон. Незважаючи на переслідування проституції, імператриця прийшла до думки про визнання контрольованої її форми.

Саме за часів правління Катерини II вперше були запроваджені медичні огляди підозрюваних у проституції жінок, виділені особливі місцевості для концентрації повій і вільних (публічних) будинків, здійснювався розшук і лікування за державний рахунок жінок, які поширювали венеричні захворювання, були створені виховні будинки для незаконно народжених немовлят.

Таким чином, незважаючи на заборонні заходи в російському законодавстві і переслідування осіб, які займаються проституцією і звідництвом, уже у другій половині XVIII ст. влада починає усвідомлювати неефективність даних заходів і приходиться до думки про необхідність більш гнучкого підходу у вирішенні проблеми «непристойності».

Слід зазначити, що каральні заходи, націлені на заборону і переслідування проституції, були неодноразово підтвержені і доповнені законодавчими актами першої половини XIX ст.

Статут про попередження і припинення злочинів 1832 р. забороняв явну і відкрити «розпусти», утримання місць розпусти. У статут про попередження і припинення злочинів 1842 р. була додана стаття 781, відповідно до якої «винні в блуді піддаються тюремному ув'язненню і церковному покаянню»⁵, а влада поступово перейшла від заборони проституції до її регламентації.

Друга половина XIX ст. стає для міста Чернігова періодом доволі інтенсивного розвитку. Якщо у 1836 р. у місті проживали лише 5885 мешканців, то через 60 років їх налічувалось уже більше 27 тисяч. За цей час у губернському центрі збільшується кількість навчальних закладів, готелів, ресторанів, зводиться театр.

Але розвиток Чернігова породив і певні негативні явища. Одним з них стала поява проституції, яку в 1844 р. на підставі указу імператора Миколи I було легалізовано на теренах усїєї Російської імперії. Дане рішення побачило світ аж ніяк не через прихильність імператора до повій. Просто стало очевидним, що репресивні заходи проституцію не подолають. Не змогли знищити її ні цариця Анна Іоанівна, ні дочка Петра I імператриця Єлизавета, ні Катерина II, яка у 1763 р. наказала заслати всіх повій до Сибіру. Потрібні були інші, вже випробувані у європейських країнах методи. Саме тому в 1844 р. були видані правила для тих, хто утримує будинки розпусти, і для самих повій. Треба зазначити, що вони діяли до самої Жовтневої революції. За регламентацією (так звались ті правила) право реєстрації повій цілком покладалося на поліцію. Часто на підставі недостовірної інформації незаміжні жінки отримували «жовтий квиток», тобто посвідчення повії, а разом з ним – незаслужену ганебну репутацію⁶.

У царській Росії існували дві форми проституції: офіційно визнана легальна і таємна. Перша перебувала під контролем держави і підлягала обліку, друга носила «творчий» і самодіяльний характер.

Однак «ринок чорної любові» закривав своїми масштабами всі легальні «будинки коханья». За рівнем прибутків і статусу людини в суспільстві також, як і в усьому

5 Устав о предупреждении и пресечении преступлений // Свод законов Российской империи. СПб. 1842. Т.XVI. Ст.781.

6 Руденок В. Чернігів – подорож на 100 років назад. Чернігів: Центр гуманістичних технологій АХАЛАР, 2009. С.24.

іншому, дотримувалась ієрархія: вища (аристократична), середня (міщанська) і нижча (панельна). Самі ж повії поділялися на «квиткових» (перебували у будинках терпимості і мали свідоцтво «жовтий квиток») і «бланкових» або одинаків – бродячі, квартирні, які будували свій «бізнес» самостійно. У 1861 р. було регламентовано місце розміщення борделів – не ближче ніж 150 сажнів (близько 300 м) від церков, училищ і шкіл.

У «Правилах власників борделів», затверджених міністром внутрішніх справ 29 травня 1844 р., зазначалося: «Бордели открывать не иначе как с разрешения полиции. Разрешение открыть бордель может получить только женщина от 30 до 60 лет, благонадежная. В число женщин в бордели не принимают моложе 16 лет. Содержательница подвергается также строгой ответственности за доведение живущих у ней девок до крайнего изнурения неумеренным употреблением. Запрещается содержательницам по воскресным и праздничным дням принимать посетителей до окончания обедни, а также в Страстную неделю. Мужчин несовершеннолетних, равно воспитанников учебных заведений ни в коем случае не допускать в бордели».

Будь-які послуги – чи то сексуальні, чи купівля курки підлягають оплаті. Відповідно, знаючи ціни, ми можемо сказати, що було дорого, а що ні. Після введення золотого курсу рубля у 1897 році фунт (400 г) житнього хліба коштував 3 коп., білого – 10 коп., пуд солі – 10 руб., фунт м'яса – 13 коп., 100 яєць – 2,8 руб., пуд коров'ячого масла – 11,6 руб., фунт чаю – 2,8 руб., пуд осетрини – 13 руб. Однак, як завжди, десь було дорожче, десь – дешевше. Відповідно посадові оклади наприкінці XIX ст. становили для молодших офіцерів – 35 рублів, учителів – 25, фельдшерів – 40, фабрично-заводських робітників (у середньому) – 16 руб.⁷

Статистика фіксує і пряму залежність проституції від економічних чинників: її рівень падав зі скороченням безробіття, збільшенням норми заробітної плати та здешевленням предметів першої необхідності. Спостерігалась і ситуація, коли селянки під час відходів на ярмарку в місто саме таким шляхом підробляли собі і дітям на обновки. Таким чином, до проституції почали ставитись як до промислу, що гарантує періодичний, але стабільний дохід.

Цікаве в цьому відношенні спостереження П. Обозненко. На його думку, під час великих історичних потрясінь рівень проституції різко зростає. Показовими у цьому відношенні є роки російсько-японської, Першої світової війни і революції 1905 – 1907 рр. Мобілізація і концентрація величезного числа чоловіків, вирваних з дому, атмосфера загальної істерії і розбещеності робили свою справу. Як наслідок, у цей час особливого поширення набула таємна проституція – безконтрольна.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. існувало три типи будинків розпусти: дорогі борделі з модними меблями, паркетними підлогами, дзеркальними стінами і стелями (інтер'єру відповідали і жінки, розраховані на заможних клієнтів), численні і варіабельні по оздобленню та ціною будинку для споживачів середнього класу (дрібні чиновники, студенти, купецтво середньої руки, кадети і молодші офіцери) та убогі, дешеві будинки для бідного люду (солдати, волоцюги, робітники та ін.).

Плата за сексуальні послуги в подібних легальних кублах розпусти істотно різнилася залежно від рангу закладу. Наприклад, у фешенебельних закладах Москви і Санкт-Петербурга з відвідувача стягувалось 3 – 5 рублів за сеанс, 5 – 15 руб. за ніч і 10 – 25 руб. за обслуговування клієнта на дому, тоді як у провінції відповідні показники дорівнювали 1 – 3 руб., 1 – 5 руб., 3 – 10 руб.

Набагато скромнішою була плата в «середніх» будинках розпусти: від 1 – 2 руб. «за годину» до 3 – 7 руб. за виїзд, у провінції від 0,5 руб. до 5 руб. У дешевих публічних будинках мегаполісів і периферії за разове відвідування повії брали від 20 до 50 коп. Тут заробіток залежав уже не від якості, а від кількості: повіям доводилось обслуговувати за ніч до 50 осіб, причому в передсвяткові та святкові дні наплив клієнтів вимагав «подвійного удару». Інфляції на перераховані послуги не було, починаючи з 70-х рр. XIX ст.⁸

⁷ Проститутки XIX века. Режим доступу: https://www.pravda.ru/society/fashion/couture/18-08-2013/1168463-Free_love-0/

⁸ Проститутки XIX века. Режим доступу: https://www.pravda.ru/society/fashion/couture/18-08-2013/1168463-Free_love-0/

Суспільство і влада намагалися привести регламентацію проституції до більш цивілізованих форм. З цієї причини правлячий сенат 23 лютого 1892 р. видав розпорядження, згідно з яким праця повій могла здійснюватися лише на добровільних засадах. При цьому «жовтий квиток» отримували тільки ті повії, які жили та працювали безпосередньо у борделях. Для того, щоб дати повіям шанс повернутись до нормального життя, держава захищала їх від свавілля роботодавців. Було законодавчо встановлено, що повія може у будь-який час залишити роботу, навіть незважаючи на борги перед її роботодавцем. Крім того, якщо повія пропрацювала у борделі більше 1 року, то вона мала право забрати з собою одяг, який їй надала утримувачка під час роботи. Що стосується неповнолітніх дівчат, то приймати їх у будинки розпусти суворо заборонялось. І все ж таки отримати «жовтий квиток» було значно простіше, ніж його позбутись⁹.

За існуючими правилами, перестати вважатися повією і звільнитися від нагляду поліції було можливо лише у чотирьох випадках: 1. Після досягнення певного віку. 2. У разі заміжжя. 3. За власним бажанням, але лише після тривалої перевірки з боку поліції. 4. За «поручительством» поважної і благонадійної людини.

Є відомості, що у 1865 р. у губерньському центрі налічувалось 18 офіційних повій, відносно яких здійснювався медичний контроль. Але скільки існувало тоді у місті будинків розпусти, невідомо¹⁰.

У 1872 р. у Чернігові були офіційно зареєстровані два борделі. Архівні документи донесли до нас навіть імена та прізвища утримувачів обох борделів і повій, що там працювали. Один з них розміщувався у будинку Шарого, у так званих Землянках неподалік від Воскресенської церкви. Тоді у ньому працювали лише 3 повії.

У другому будинку розпусти до послуг клієнтів було удвічі більше «працівниць найдревнішої професії». З матеріалів засідань Чернігівської міської думи можна зробити висновок, що знаходився цей «престижний заклад» у самому центрі міста на вулиці Шосейній у будинку одного з членів тієї самої думи, ймовірно Іллі Людвиговича Шрага¹¹ – громадського і політичного діяча, адвоката, депутата І-ої державної думи Російської імперії, члена Української Центральної Ради, а також культурного діяча, відомого підтримкою класиків української літератури.

Ще одним ймовірним будинком «відпочинку» була незвичайна будівля, так званий «будинок з ляльками», який і зараз існує в районі Лісковиця. Старожили розповідають, що у власника будинку дворянина Чирьєва була красуня дочка, яка померла дуже молодою, тому батько вирішив увіковічнити її пам'ять у вигляді зображень над вікнами будинку. З цією метою були виготовлені і встановлені над вікнами скульптурки у вигляді жіночих голівок. Прикметно, що скульптурні зображення відсутні на карнизах вікон, що виходять у двір, а встановлені лише з боку вулиці. Таким чином вони були своєрідною рекламою і натякали перехожим на характер послуг, які надавалися в цьому будинку. Збереглися свідчення, що на даху будівлі колись також були встановлені фігурки – їх називали «дідами». В особняку діяло електричне освітлення, що для Чернігова ХІХ ст. було рідкістю¹². Після Жовтневої революції і закриття борделю в будинку діяв молодіжний комсомольський клуб.

Крім повій, які жили у борделях під наглядом утримувачів, були ще й ті, які працювали індивідуально. Їх нараховувалося значно більше. Ті з них, які мали власне житло, приймали клієнтів у своїх домівках. Безквартирні працювали, де доведеться. Саме ця категорія викликала особливе занепокоєння поліції та санітарного лікаря, в обов'язки якого входив медичний контроль за станом здоров'я «жриць любові».

Слід зазначити, що у депутатів міської думи була відсутня одностайна думка про те, як боротися з проституцією. Так, у 1879 р. міська управа подала на розгляд народних обранців проект постанови, що забороняла відкривати будинки терпимості

9 Руденок В. Чернігів – подорож на 100 років назад. Чернігів: Центр гуманістичних технологій АХАЛАР, 2009. С.24.

10 Режим доступу: http://www.gorod.cn.ua/print/city_701.html

11 Руденок В. Чернігів – подорож на 100 років назад. Чернігів: Центр гуманістичних технологій АХАЛАР, 2009. С.25.

12 В Чернигове есть дом с куклами. Режим доступу: <https://despravda.com/v-chernigove-est-dom-s-kuklami/1998>

на центральних вулицях міста. Під час обговорення питання депутати Лавриненко та Шраг заявили, що цей проєкт слід відхилити, бо, на їхню думку, якщо борделі перевести на окраїни, за ними буде важче здійснювати нагляд, а це, в свою чергу, негативно вплине на саму боротьбу з проституцією. Депутати думи з ними погодились, хоча і не одностайно.

Слід зазначити, що такий підхід до проблеми себе не виправдав, і в 1898 р. у Чернігові офіційно діяли вже 4 борделі. Але, незважаючи на це, представники місцевого самоврядування у своїй більшості продовжували відстоювати виховні методи боротьби за суспільну мораль. Так, коли у 1905 р. губернська адміністрація намагалася залучити Чернігівську міську думу до медично-поліцейського нагляду за проституцією, остання рішуче відмовилась і вирішила продовжувати боротись з цим негативним явищем гуманними методами. Наслідки цього рішення далися взнаки вже в наступні роки¹³.

Заклади «відпочинку» офіційно існували в Чернігові аж до жовтневого заколоту 1917 р., а потім були закриті¹⁴.

Отже, прийняті у 40 – 50 рр. XIX ст. нормативно-правові акти заклали основи лікарсько-поліцейського нагляду за проституцією в Російській імперії, визначили порядок реєстрації повій, відкриття публічних будинків, висунули ряд вимог до організації подібного промислу. Слід зазначити, що до середини XIX ст. у Російській імперії ситуація у сфері боротьби з розповсюдженням проституції характеризувалась певною юридичною колізією.

З одного боку, проституція як соціальне явище визнавалася державою і перебувала під її контролем: були фактично легалізовані будинки розпусти, введена реєстрація осіб, які займались проституцією. З іншого боку, з огляду на явну суспільну шкоду, принесену проституцією, вона в будь-яких формах заборонялась і переслідувалась законодавчими нормами. Лише до кінця XIX ст., коли в інших «цивілізованих» країнах проституція була давно і міцно легалізована, в Російській імперії були запроваджені норми, які свідчать про зміну ставлення держави до проституції, перехід до формування інституту її правової регламентації. Однак довести до логічного завершення цей процес відповідно до «цивілізованої» моделі до 1917 р. не вдалося.

Ставлення до проституції у 1920-х рр. було досить негативним та категоричним. Незважаючи на це, в роки НЕПу «відпочинок» з повією залишався для мешканців Чернігова звичним, хоч і нелегальним способом проведення вільного часу¹⁵.

Проституцію почали вважати «наиболее характерным перерождением капитализма, создающим разрушительное влияние на физические и моральные силы трудящихся»¹⁶.

Для того, аби припинити поширення проституції та зменшити кількість охочих скористатися послугами повій, профспілки влаштовували усні та письмові агітаційні кампанії щодо її згубності та зображали проституцію як деструктивне суспільне явище. Однак слід враховувати, що серед членів профспілок були й ті, що вдень пропагували ідеї шкідливості проституції, а вночі таємно відвідували будинки розпусти. Для боротьби з проституцією та контролем над повіями була створена спеціальна комісія при губернському виконавчому комітетові¹⁷.

Повій направляли на добровільне та примусове лікування до місцевих лікарень, а власників будинків розпусти притягували до судової відповідальності. Однак, незважаючи на всі ці заходи, чисельність повій та їхніх місцевих клієнтів не зменшувалась. Повії працювали або у підпільних закладах, або самотужки. Відтак, «кохання за

---

13 Руденко В. Чернігів – подорож на 100 років назад. Чернігів.: Центр гуманістичних технологій АХАЛАР. 2009. С.25.

14 Публичные дома Чернигова XIX века. Режим доступа: <http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/7190-publichnye-doma-chernigova-xix-veka-foto.html>

15 Непотенко І. Офіційні та неофіційні форми відпочинку у системі «правильних» практик дозвілля 1920-х рр. (на прикладі міста Чернігова) // Сіверянський літопис. 2011. №5. С.33 – 34.

16 Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. 1921. 13 июля. С.124.

17 Непотенко І. Офіційні та неофіційні форми відпочинку у системі «правильних» практик дозвілля 1920-х рр. (на прикладі міста Чернігова) // Сіверянський літопис. 2011. №5. С.33 – 34.

гроші» чоловіки Чернігова знаходили кількома способами. Найпоширенішим було звернення місцевих жителів до підпільних будинків, які за радянської влади називали «домами притонов и разврата»¹⁸.

Точної кількості таких закладів у Чернігові 1920-х рр. нами не встановлено. Як правило, будинки розпусти облаштували у приватних оселях. Кількість повій у них була невеликою – від двох до п'яти осіб. Ними ставали безпритульні, вихованці місцевих дитбудинків, біженці чи служниці, вдови без постійного місця роботи. Всі вони прагнули прогнати себе або своїх рідних чи отримати житло.

Борделі, як правило, працювали по вихідних. У типовому будинку розпусти лунала музика, а клієнти грали в азартні ігри. Відвідувачами ставали практично всі категорії городян. Усе залежало від їхньої фінансової забезпеченості та зайнятості. Але, як правило, послугами повій користувалися городяни з середнім та високим рівнем прибутків. Усі вони були представниками різних соціальних категорій. Більше третини від усіх користувачів послугами повій становили робітники та службовці. Найбільш суспільно зайняті «трудящі» міста вдавалися до подібного способу проведення дозвілля кожну третю неділю, решта – кожну другу-третю. Деякі городяни (приблизно 2%) «розважались» з власними служницями.

На початку 1920-х рр., враховуючи нестабільну грошову ситуацію, повіям за «послуги» платили тим, чого вони найбільше потребували, – продуктами, милом тощо. У другій половині 1920-х рр. внаслідок стабілізації фінансової системи основною формою оплати стала грошова¹⁹.

Негативним побічним явищем існування нелегальних будинків розпусти в Чернігові стало поширення венеричних захворювань. Станом на середину 1920-х рр. близько 14% чернігівців, які користувалися послугами повій, заразились від них різними захворюваннями, які передаються статевим шляхом. З них 3% перебували у нетверезому стані або не мали постійного місця роботи²⁰.

Іншим невідмінним атрибутом діяльності будинків розпусти в Чернігові стало поширення вживання алкоголю. Нерідко їхніх клієнтів звинувачували у «попойках» (відпочинку зі вживанням алкогольних напоїв, переважно самогону)²¹.

Будинки розпусти, як правило, викривали після скарг сусідів, яким заважали «девицы, которые устраивают ночные гуляния». У близько половини випадків затримували не лише повій та організаторів, а й клієнтів. Відтак для тих, кому «не пощастило», відпочинок перетворювався на покарання²².

Таким чином, незважаючи на постійну зайнятість у офіційних формах дозвілля та пропагування «правильного» відпочинку, деякі з мешканців Чернігова не могли відмовитись від тих, що так старанно намагалась відгородити від працюючих радянська влада.

References

Blashko A. (1909). *Hyhyena prostytutsyy u venerycheskykh boleznei*. М.: Тип. У. Сытна.

Blokh Y. (1991.). *Ystoryia prostytutsyy / Sostavlenye A. Obertynskoho*. Rostov-na-Donu: Red. Zhurn. «Don». MAPREKON.

Derzharkhiv Chernihivskoi obl. Fr.443. Op.1. Spr.74. Ark.8.

Derzharkhiv Chernihivskoi obl. Fr.443. Op.1. Spr.76. Ark.13.

Domyk s nymfamy. Retrieved from: <http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/7081-domik-s-nimfami.html>

Kuznetsov M. (1871). *Prostytutsyia u syfylis v Rossyy. Ystoryko-statystycheskye yssledovanyia*. SPb.: Typohrafiya V. Balashova.

Nepotenko I. (2011). *Ofitsiini ta neofitsiini formy vidpochynku u systemi «pravyl-*

18 Держархів Чернігівської обл. Ф.р.443. Оп.1. Спр.76. Арк.8.

19 Непотенко І. Офіційні та неофіційні форми відпочинку у системі «правильних» практик дозвілля 1920-х рр. (на прикладі міста Чернігова) // Сіверянський літопис. 2011. №5. С.33–34.

20 Венерические заболевания в Чернигове // Красное знамя. 1925. 5 декабря. С.4.

21 Держархів Чернігівської обл. Ф.Р. 443. Оп.1. Спр.76. Арк.13.

22 Непотенко І. Офіційні та неофіційні форми відпочинку у системі «правильних» практик дозвілля 1920-х рр. (на прикладі міста Чернігова) // Сіверянський літопис. 2011. №5. С.33–34.

nykh» praktyk dozvillia 1920-kh rr. (na prykladi mista Chernihova) // Siverianskyi litopys. №5. P. 33 – 34.

Prostytutky XIX veka. Retrieved from: https://www.pravda.ru/society/fashion/couture/18-08-2013/1168463-Free_love-0/

Publychnye doma Chernyhova XIX veka. Retrieved from: <http://www.gorod.cn.ua/news/gorod-i-region/7190-publichnye-doma-chernigova-xix-veka-foto.html>

Retrieved from: http://www.gorod.cn.ua/print/city_701.html

Retrieved from: <http://www.pivnich.info/budynok-illi-shraha/>

Rudenok V. (2009). Chernihiv – podorozh na 100 rokiv nazad. Chernihiv.: Tsentr humanistychnykh tekhnolohii AKhALAR. 84 p.

Shashkov S. (1871). Ystorycheskye sud'by zhenshchyny, detoubyistvo y prostytutsyia. SPb.: Typ. H. Shyhyna.

Sobrane zakoneny y rasporyazheny rabochee-krestianskoho pravytelstva Ukrainy. (1921). 13 yuliia. P.124.

Ustav o preduprezhdeny y presecheny prestupleny // Svod zakonov Rossyiskoi ympery. (1842). SPb. T.XVI. St.781.

V Chernyhove est «Dom s kuklamy». Retrieved from: <https://despravda.com/v-chernigove-est-dom-s-kuklami/1998>

Venerycheskye zabolevaniya v Chernyhove (1925) // Krasnoe znamia. 5 dekabria. P.4.

Рига Данило В'ячеславович – молодший науковий співробітник Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

Riga Danylo Vyacheslavovich – junior researcher of the National Architectural and Historical Reserve «Chernigov Ancient».

From the history of prostitution in Chernigov (mid. XIX – early XX century.)

The second half of the XIX century becomes a period of rather intense development for the city of Chernihiv. If in 1836 there were only 5885 inhabitants in the city, then in 60 years there were already more than 27 thousand. During this time in the provincial center the number of educational institutions, hotels, restaurants, the theater is being built. But the development of Chernigov also gives rise to certain negative phenomena. One of them was prostitution, which in 1844, under the orders of Nicholas II, was legalized throughout the entire Russian Empire. And this is not due to the attachment of the Emperor to the prostitutes. It simply became obvious that repressive measures would not overcome prostitution. They could not be destroyed by either Queen Anna Ioannovna, nor the daughter of Peter the Great, Empress Elizabeth, nor Catherine II, who in 1763 ordered to send all the prostitutes to Siberia. Were needed other, already tested in European countries methods. So, in 1844, rules were issued for those who kept the houses of debauchery and for themselves prostitutes. It should be noted that they acted until the October Revolution itself. Under the rules (so-called those rules), the right to register prostitutes entirely relied on the police. And often, on the basis of inaccurate information, unmarried women received a «yellow ticket», that is, a proxy certificate, and along with it - undeserved shameful reputation.

In tsarist Russia, there were two forms of prostitution: officially recognized as legal and secret. The first was under the control of the state and was subject to accounting, the other was creative and amateur.

According to the existing rules, to cease to be considered a prostitute and to be free from police surveillance was possible only in four cases: 1. After reaching a certain age. 2. In the case of marriage. 3. At will, but only after a lengthy police check. 4. For a «surety» of a venerable and trustworthy person.

There is information that in 1865 in the provincial center there were 18 official prostitutes, in respect of which medical control was carried out. But how many existed at that time in the city of houses of depravity is unknown.

Дата подання: 25 вересня 2019 р.